

Profesorul Mircea Lăzărescu din Timișoara le mulțumește
tuturor celor ce participă la expunerea pe tema

Ce e tulburarea mentală?

- ▶ Întrebarea: "Ce e tulburarea mentală?" e un subiect ce m-a interesat toată viața, petrecută la sfârșitul mileniului doi și la începutul mileniului trei.
- ▶ La cumpăna dintre sec. XX și XXI, problema era capturată de medicina psihiatrică. Așa că, personal, am trăit peste jumătate de veac alături de modelul medical, împreună cu persoane deosebite.

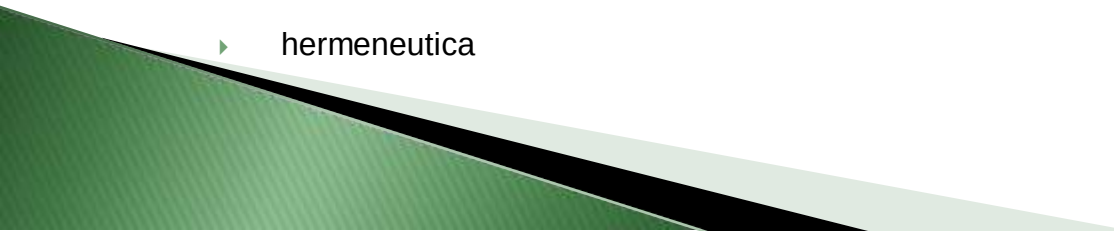
- Dintre cei pe care i-am avut alături în această vreme în grădina psihiatriei, se află profesorul Petre Brânzei, care, cu sufletul său mare, bătuse cale lungă până la Timișoara, în 1968, să mă sprijine în susținerea Tezei de doctorat. Profesorul Petre Brânzei lansase în acea vreme la Socola conceptul unei psihiatrii bio-psiho-sociale. Concept care, peste mai mulți ani, a fost adoptat și în plan mondial, invocându-se însă altă paternitate.

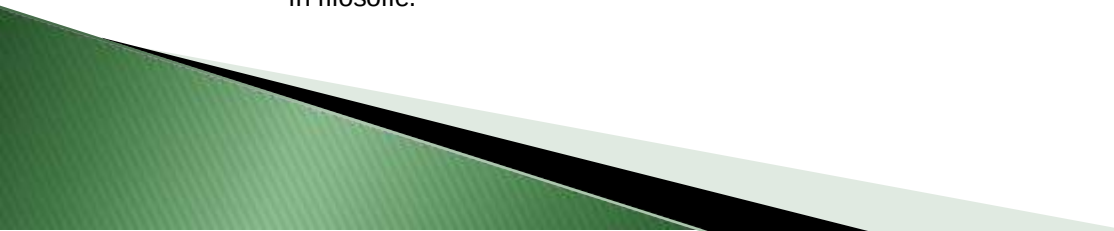

- Dar maestrul meu firesc a fost profesorul Eduard Pamfil, la Cluj și la Timișoara.

- ▶ Profesorul Pamfil ne-a oferit nu doar experiența de vârf a Franței – prin legăturile sale cu Lhermitte, Guiraud și mai ales Ey – ci și o largă deschidere culturală, antropologica și științifică.
- ▶ Prin cercul de discuții interdisciplinare pe care l-a patronat la Clinica Psihiatrică din Timișoara, începând din anii 60, cei de acolo am putut fi în rând cu mersul ideilor din Europa, din lume. Mai ales că întrebarea „Ce e tulburarea mentală?” se învâluie de multiple rezonanțe. De aceea în jurul său simți pulsul ideilor vremii.

▶ Alături de mulți alții, am asistat, în jurul Profesorului Pamfil, la nașterea, maturizarea, expandarea, metamorfozarea și uneori diluarea unor orizonturi de gândire, ideologii, paradigme științifice, dintre care pot menționa:

- ▶ psihanaliza
 - ▶ existențialismul
 - ▶ teatrul absurdului
 - ▶ structuralismul
 - ▶ comportamentalismul
 - ▶ lingvistica generativă
 - ▶ cibernetica
 - ▶ bionica
 - ▶ teoria sistemelor
 - ▶ teoria rețelelor neuronale
 - ▶ inteligența artificială
 - ▶ hermeneutica
-

- ▶ Întrebarea privitor la: "Ce e tulburarea mentala?" implică și meditații filosofice, privitoare la condiția umană și la statutul științei. În această direcție se comenta în acei ani:
 - ▶ neopozitivismul
 - ▶ teoria teoriilor științifice
 - ▶ determinismul nonlinear
 - ▶ teoria sistemelor
 - ▶ teoria fractaliilor, a catastrofelor., a jocurilor
 - ▶ mișcarea New Age
 - ▶ logica deontică și cea a acțiunii
 - ▶ jocurile de limbaj
 - ▶ filosofia minții
 - ▶ fenomenologia
 - ▶ cognitivismul
-
- ▶ Era prezentă la Timișoara, în anii 60-70, și o mișcare artistică de avangardă în artele plastice, teatru, literatură, chiar în filosofie.
-

- ▶ Cum să stea psihiatria de-o parte?
 - ▶ Ce e tulburarea mentală?

- ▶ Am asistat în cursul tinereții mele la invazia mișcării hippy și doctrinei antipsihiatrice.
- ▶ Am asistat la pașii făcuți de americani pentru a reda psihiatriei statutul de știință medicală.

- ▶ Am asistat la apariția DSM III.
- ▶ Lansarea internațională a DSM III s-a făcut la Congresul Mondial de Psihiatrie de la Viena din 1983. L-am ascultat pe Robert Spitzer cu scepticism, la fel ca toți psihiatrii europeni.
- ▶ La următorul Congres Mondial, de la Atena, din 1989, alături de Juan Mezzich, am fost prezent la victoria sistemului DSM III.

- ▶ Nebunia era din nou pusă în chingile solide ale științei medicale, într-o viziune pozitivistă, neokraepelineană. Era vorba de boli - de fapt de „tulburări psihice și comportamentale” - identificabile după criterii precise, prin simptome al căror suport se află, desigur, în disfuncționalitatea creierului. Modelul biomedical a luat în stăpânire nebunia. Și, de atunci, genetica și neuroștiințele oficiale se tot străduiesc să găsească cauzele tulburărilor mentale.

- ▶ Ne aflăm pe drumul unui progres indiscutabil. Dar, oare, la întrebarea „Ce e tulburarea mentală?” se poate răspunde simplu: o boală ca toate celelalte?
- ▶ Nu strică să privim puțin înapoi, în scurta istorie a umanității la care avem acces.

- ▶ Toată lumea știe că, în multe societăți, tulburarea mentală – precum și alte stări maladive – erau considerate ca datorându-se posesiunii individului de către spirite. Acestea intrau în trup și în suflet fără voia lui, îl chinuiau, îi perturbau funcționarea corpului și a minții.
- ▶ Pentru alungarea spiritelor (rele) posedante, se foloseau diverse metode:
 - alungarea fizică, lovind pacientul sau făcând zgomote;
 - mutarea spiritului într-un animal ce era alungat;
 - exorcism prin pronunțarea de formule magice;
 - descântece sau slujbe.
- ▶ Când eram copil, în Banat, am asistat la multe slujbe făcute de bunicul meu, care era preot, pentru alungarea diavolului din oameni. Dar astfel de slujbe se practică și azi.
- ▶ Cât privește prima metodă menționată, în 1961, la Siret, unde-i făceam pe atunci o vizită profesorului Eduard Pamfil ce era marginalizat acolo, am asistat la alungarea unei fiare dintr-un om ce se simțea posedat de un lup: stătea în patru picioare și urla ca lupul. Profesorul Pamfil a obținut curent electric de la un acumulator de mașină și, cu doi electrozi purtați pe corpul pacientului, a alungat lupul din el. Astfel încât întreaga familie l-a îmbrățișat fericită.

- ▶ Cât despre a doua metodă, o întâlnim în Evanghelia după Luca:

„Ajungând Iisus cu corabia în ținutul Gherghesenilor,... l-a întâmpinat pe uscat un bărbat care avea demon și care de multă vreme nu mai punea haină pe el și în casă nu mai locuia, ci prin morminte...Iisus poruncește duhului necurat să iasă din om....și iese o legiune de demoni pe care-i mută într-o turmă de porci pe care-i alungă în mare...Și oamenii au venit să vadă întâmplarea și l-au găsit pe om îmbrăcat și întreg la minte, șezând jos, la picioarele lui Iisus...”

- ▶ Acest pasaj e pus de Dostoievski ca motto la romanul său „Demonii”. Căci, așa ceva ar fi dorit scriitorul și profetul rus să se întâmple și cu „demonii” din sufletul Rusiei și să o regenereze.

- ▶ Posesiunea demoniacă clasică coboară omul din statutul său normal de ființare într-un rang inferior, subuman. Dar ființele supranaturale pot sprijini și înălțarea omului spre zone valorice. În lumea spirituală a Greciei antice și această stare era desemnată ca nebunie.
- ▶ În dialogul „Phaedros”, Platon descrie patru forme de nebunie. Una e arta prezicerii viitorului, „mantike”, cuvânt pe care Platon vrea să îl deducă din „mania”. Apoi e arta de a interpreta zborul păsărilor. A treia formă de nebunie vine însă de la posedarea sufletului de către Muze.
- ▶ „Dacă se înstăpânește asupra unui suflet curat și gingaș, îl stărnește și-l exaltă și-l mână către cântări și felurite poezii”...nebulul venit de la zei... acest soi de nebunie este dată de zei spre fericirea lor. A patra formă de nebunie e dragostea, în care omul e posedat de zeul Eros.
- ▶ Atunci când e inspirat, omul nu e singur, ci e posedat de zei. Acesta e sensul expresiei de „entuziasm”, de încorporare (en) a zeului (teos). Cu alte cuvinte, nebunia înaltă a dragostei, a creației artistice și prefigurarea viitorului presupun înălțarea omului în sfere ontologice zeicești, care depășesc condiția sa obișnuită pieritoare. În cele din urmă, tot de o înstrăinare, de o alienare e vorba.
- ▶ Ideea va fi reluată de Romantism în sensul înrudirii dintre geniu și nebunie.

- ▶ Pe lângă variantele nebuniei înalte, comentate de Platon - prefigurarea viitorului, creația poetică și dragostea ce te face să rezonzi împreună cu celălalt - sfârșitul culturii greco-romane mai aduce în scenă o variantă, formulată în cadrul creștinismului propagat de Pavel. În Epistola către Coerinteni putem citi:

“(Cap. I, 18)...Cuvântul crucii pentru cei ce pier e o nebunie; pentru noi însă, pentru cei ce ne mântuim, este puterea lui Dumnezeu...”

(Cap. I, 25)....Pentru că nebunia lui Dumnezeu este mai înțeleaptă decât înțelepciunea oamenilor.... (I, 27).....și Dumnezeu și-a ales pe cele nebune ale lumii ca să rușineze pe cei înțelepți....”

- ▶ Cine erau oare înțelepții pe care-i face să se rușineze nebunia crucii?
Nu puteau fi alții decât filosofi școlilor de pe atunci, stoicii, epicurienii și mai ales scepticii vremii. Criteriul credinței dădea rost și sens paradoxurilor și contradicțiilor în fața cărora se oprea speculația rațională, punând totul la îndoială.

- ▶ „*Este în noi ceva mai adânc decât noi înșine....*”, va spune mai târziu Augustin.
- ▶ Aceste adâncimi ale „doctei ignoranței”, în care coexistă opuzii, alimentează și ele nebunia cea bogată, nebunia fecundă și cu sens. Nebunie ce se desfășoară la un pol opus față de minusul, de deficitul nebuniei joase, a nebuniei celor bolnavi, care însingurează și sterilizează.
- ▶ Dar cum să-și facă loc nebunia în aria logosului uman, cât de cât comprehensibil?
- ▶ Căci nebunia bolii omenești, la fel ca toate bolile, se află sub semnul neputinței, al incomprehensibilității, al drumului spre moarte, al tăcerii.
- ▶ Iar nebunia înaltă, sau e marcată de semnificațiile previziunii și ale creației artistice, sau e tăcută pentru cei din jur, ca în dragoste, credință, rugăciune.

- ▶ Vremea Renașterii europene a permis o răzbatere marginală în afara expresivității comunitare a zonelor de mister ale nebuniei, prin manifestările speciale ale melancoliei și maniei.
- ▶ Renașterea europeană a constat, în esență, în redescoperirea și reafirmarea culturii eleniste a umanismului greco-roman. Cu retorica și astrologia pe care aceasta le-a cultivat, cu magia și dezinhibiția sa expansivă și expresivă.
- ▶ O primă poveste a acestei epoci o găsim în peripețiile melancoliei.

- ▶ Melancholia se număra printre bolile psihice pe care medicina hipocratico-galenică le identifica în Antichitate. Ea se datora, conform acesteia, excesului de bilă neagră, una dintre cele patru umori – alături de bila galbenă, sângele și flegma.
- ▶ În acest sens, melancolia reprezenta și unul dintre cele patru temperamente, conform sistemului cuaternar ce se punea în corespondență cu cele patru elemente, cu cele patru umori, cu cele patru anotimpuri, cu vârstele vieții, etc.
- ▶ Melancholicul,, ca tip temperamental și ca bolnav, a străbătut Evul Mediu mediat de cultura islamică și, împreună cu medicina hipocratică, s-a reactivat în Renaștere. Dar acum sufletul omului era înțeles ca venind din cer, din zona stelară incoruptibilă, pentru a se uni cu trupul la naștere. În cursul acestei coborâri el trecea pe lângă planeta care patrona data nașterii, împrumutând materia și calitățile acesteia. În cazul melancholicului, era vorba de Saturn.

- ▶ În Renaștere neoplatonicianul Marsilio Ficino, prietenul lui Lorenzo Magnifico din Florența, a dezvoltat tema melancoliei saturniene. E vorba de varianta „caldă” a melancoliei care conferă persoanei o serie de calități: propensiune spre meditația metafizică, raționament abstract, facultate contemplativă, darul divinației, înțelegerea lumii sub „speciae aeternitas”.
- ▶ Aceste calități de înțelepciune și cunoaștere le repetă Agrippe, al cărui text stă la baza gravurii lui Durer, Melancholia I. Și la fel Tommaso Campanella care vorbește despre înțelepciunea melancolicilor puri”.
- ▶ Deci, în Renaștere, melancolia a căpătat virtuțile înțelepciunii. Dar mania?

- ▶ Teoretic, mania nu s-a bucurat de o astfel de elaborare și argumentare. Dar ea se afirmă în mii de feluri, e prezentă peste tot, inclusiv în această marcă umană specială. Documentul de referință este celebra carte a lui Erasmus „Elogiul nebuniei”.
- ▶ Nebunia vorbește aici la persoana întâi, ține un discurs în care își face elogiul. Vechile obiceiuri și comportamente, convingerile încetățenite și argumentele înțelepte tradiționale, toate sunt deșertăciuni. Ele nu rezistă în fața nestăpânitei afirmări vitale, pline de veselie, hedonism și umor pe care nebunia o desfășoară. Ea este adevărata înțelepciune. Ce e deosebit de interesant e utilizarea termenului grecesc „moria” - în grecește ea se numește „Encomion moriae” - același cuvânt pe care-l folosea Pavel pentru a denunța deșertăciunea înțelepților acestei lumi în numele nebuniei crucii.

- Nebunia vitală, care invadează viața de zi cu zi a Renașterii, are caracteristicile evidente ale stărilor hipomaniacale, marcate de volubilitate și sociabilitate. Figura cea mai pregnantă este cea a nebunului de profesie ce era angajat la curtea regilor și prinților. Acesta era, așa cum îl știm toți, dezinhibat motor, făcând tumbe ca un slatimbac. Îmbrăcat multicolor, el avea tunică, sceptru și marotta. Era logoreic, maestru în jocuri de cuvinte și asociații de idei surprinzătoare. Dar, mai ales, el induce în jur buna dispoziție prin glume, produce o atmosferă de petrecere și lipsă de reticență, spunând, așa cum face maniacalul, adevărul în mod direct, în față, fără reticențe. De aici derivă și funcția sa socială majoră, de a fi singura voce a adevărului în fața autocrației. Acolo unde nebunul, cu permisivitățile sale de limbaj a dispărut, a răsărit tirania.

- Cazul nebunului de curte mai e important din două motive. O dată pentru că această meserie necesita realmente o minte vioaie și inteligentă, perspicace, dublată de o mare cultură. El trebuia să știe istorie, literatură, poezie, să inventeze glume și pilde; pe scurt, era personajul cel mai dotat de la curte, adevăratul înțelept al vieții curente, practice, lăsând melancolicului înțelepciunea contemplativă.

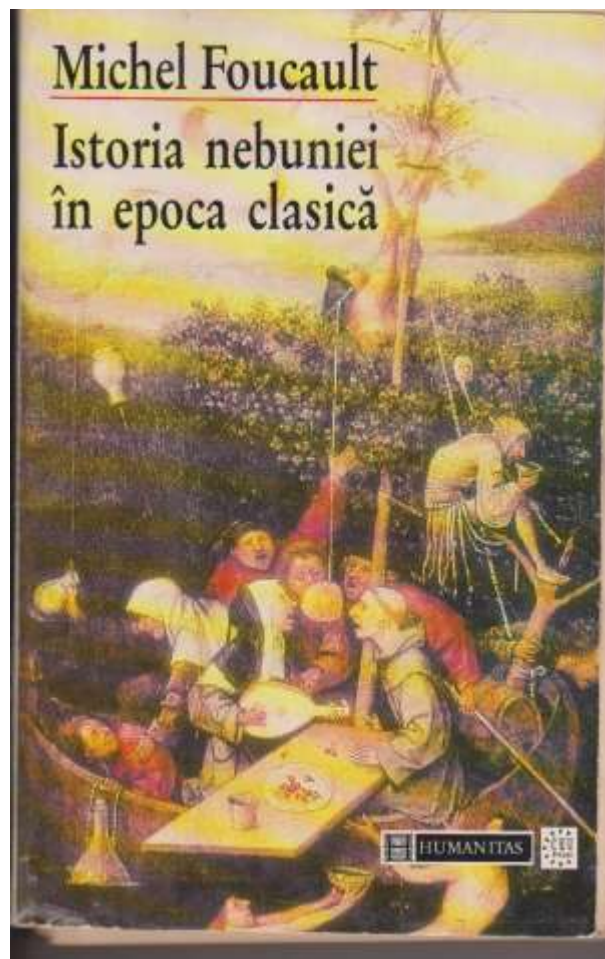

- În al doilea rând, nebunul de curte e important deoarece subliniază importanța permisivităților, a libertăților neconstrânse în cadrul jocului. Perenitatea funcției sale e evidentă dacă ne gândim că în jocul de șah, venit din orient, el stă tot alături de rege și regină. Dar el e elementul de bază și în jocul de cărți european, până în zilele noastre. Nebunia astfel relevată e una a mobilității ce transgresează regulile rigide. O dezimplicare și un exces necesar uneori, eficient dacă știi cum să-l folosești.

- ▶ Nu se poate încheia povestea nebuniei în Renaștere fără a se aminti de sărbători.
- ▶ La sfârșitul Evului Mediu, timp de câteva secole, a provocat scandal în ierarhia și administrația ecleziastică „Sărbătoarea nebunilor” sau “inocenților”. Aceasta avea loc cu ocazia Anului Nou și era practică mai ales de clerul inferior. Toate regulile erau răsturnate și rolurile inversate în practicarea slujbei. Diaconii și arhidiaconii, copiii din cor se deghizau cu măști, se travesteau chiar în femei, în haine de nebun sau de teatru, se răspândeau în public, alegeau un alt episcop sau papă, proferau blesteme, înjurături, vorbe grosolane, bufonerii etc. Totul dura până după Anul Nou. În 1444 Universitatea din Paris a încercat din răspuț să elimine astfel de manifestări. În unele locuri, sărbătoarea era închinată măgarului.
- ▶ De fapt, ceea ce se petrecea era manifestarea în mijlocul ritualului creștin a anecdoticele sărbători de reînnoire a anului, descrisă încă din epoca romană în Saturnaliile lui Macrobius. Totul constă în mimarea „lumii pe dos”, a instaurării haosului total; fapt necesar reînnoirii anului, apariției unui nou cosmos.
- ▶ Această stare de anulare de moment a structurilor și ierarhiilor sociale, cu dezinhibiție și permisivitate totale este de fapt matricea oricărei sărbători. Și în același timp a stării hipomaniacale, așa cum o întruchipa nebunul vieții practice. Cel pe care regii îl țineau pe atunci la dreapta lor.

- La capătul Renașterii, atunci când începe să se instaureze epoca clasică a Rațiunii, a iluminismului, această nebunie hipomaniacală a Renașterii intră în crepuscul. Se topește spiritul Decameronului, al lui Don Quijote, al nebunilor din piesele lui Shakespeare. Apar câmpurile de concentrare ale Spitalelor generale, multe dintre ele organizate pe locul fostelor leprozerii, în care nebunii sunt închiși alături de vagabonzi, cerșetori, magicieni, prostituate, delincvenți și alți marginali și indezirabili social.
- Rațiunea care ordonează și face lumină peste tot împarte oamenii în mod tranșant în raționali și neraționali. Nebunii fac parte din ultima categorie.
- Acesta e scenariul pe care-l analizează Foucault în celebra sa carte „Raison et deraison. Histoire de la folie à l'âge classique”.
- Nebunia nu se mai infiltrează, nu se mai insinuează în viața noastră, propunând pe poziția de înțelept teoretic pe melancolic și de înțelept practic pe hipomaniacal.
- Acum oamenii trebuie să fie serioși și raționali.

- ▶ Astfel închisă, după ziduri, despărțită de marea societate, nebunia va rămâne și după ce va deveni o disciplină clinică medicală în secolul XIX. Disciplină ce se numește psihiatrie și îngheșuie nebunia în modelul medical.
- ▶ Dar oare în această vreme, a dominării rațiunii, nimic din ceea ce aduce în scenă nebunia nu-și poate face vreun loc?
- ▶ Să întrebăm filosoful.

- ▶ Constantin Noica și-a început cariera în cultura românească publicând despre Descartes: „Mathesis sau despre bucuriile simple”.
- ▶ Prin ce a rămas oare celebru Descartes?
- ▶ Răspunsul e simplu: prin răspunsul său la drama îndoielii ce caută certitudine.
- ▶ De când scepticismul antic a arătat că ne putem îndoii de toate, Descartes argumentează că, dacă coborâm pe acest drum în interiorul subiectivității noastre, ajungem într-un loc în care trebuie să ne oprim:

„Nu ne putem îndoii de faptul că ne îndoim; deci că cugetăm; deci existăm”

„Dubito ergo cogito; cogito ergo sum”

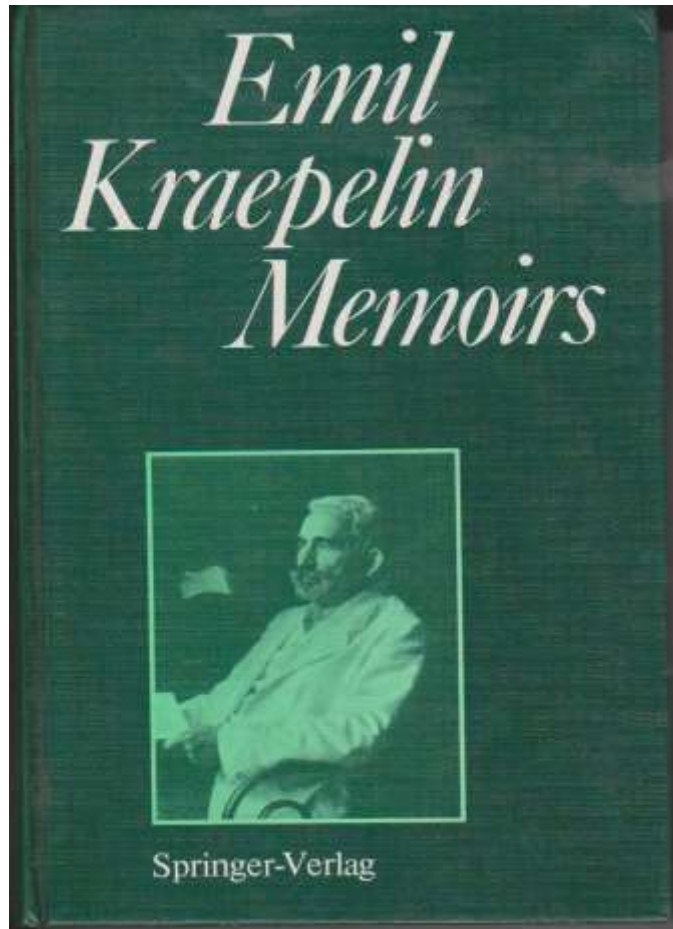
- ▶ Dar îndoiala e și un simptom psihopatologic dintre cele mai importante. Spre deosebire însă de Descartes, obsesivul, nedotat cu capacitatea de sinteză a filosofului, nu se oprește niciodată din îndoială. Fapt pe care l-a subliniat Cioran în cartea „Demiurgul cel rău”.
- ▶ Cât îl privește pe Noica, el trece pe lângă îndoiala obsesivă și carteziană, pentru a se opri la o altă mare temă ce-l preocupă pe obsesiv, cea a ordinii.

„Pentru a se declanșa devenirea, lumea trebuie întâi să intre în ordine”

scrie Noica în „Ontologia” sa.

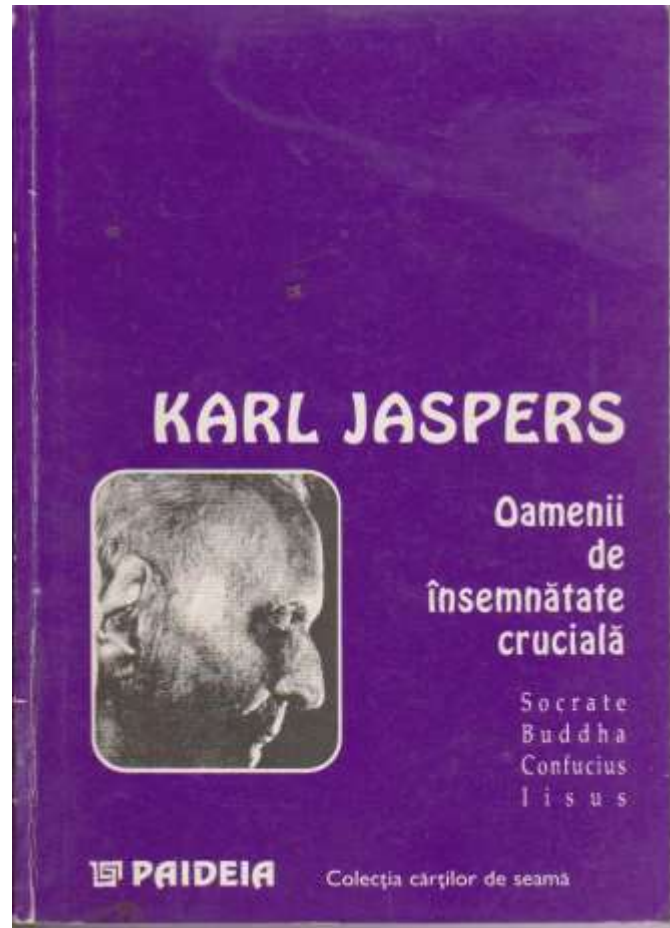
- ▶ Ajunși cu povestea la acest punct, e necesar un mic popas, pentru bilanț.
- ▶ Oamenii au resimțit și înțeles întotdeauna că există o zonă marginală, structural limitrofă, a existenței în lume, atât înspre minusul bolii ce duce la dispariție, cât și înspre bogăția plenitudinii și creativității.
- ▶ Cei aflați în această zonă limitrofă au fost în multe culturi considerați a fi acaparați de spirite, de ființe din alte țărâuri: diavol, demoni, muze, zei. Nebunii au fost și ei considerați ca niște posedați, la fel ca poeții și îndrăgostiții.
- ▶ Zona de patologie deficitară a fost resimțită ca o înstrăinare de viața comunitară, ca o izolare, similară cu cea a omului ce se adâncește în visul somnului.
- ▶ Nebunul, izolat de comunitate – înstrăinat, alienat – se manifestă altfel decât ceilalți: excesiv, rigid, necuvenit, neadecvat situațiilor, haotic.
- ▶ Ruperea de lumea ambientală și intrarea temporară într-un fel de haos sărbătoresc e proprie și celor ce se îndreaptă spre nebunia înaltă, a creației.
- ▶ Oricum, nebunia e o parte componentă firească și structurală a vieții omului.
- ▶ Dacă am vrea să eradicăm nebunia joasă, maladivă, trebuie să fim atenți la a nu o goni concomitent și pe cea înaltă, creativă.

- ▶ Psihiatria a intrat în medicina clinică la începutul sec. XIX, după Revoluția Franceză, vorbind franțuzește, la Bicetre și Salpêtrière. Secolul al XX-lea l-a început vorbind nemțește, cu Kraepelin și Jaspers și l-a terminat în englezește, cu DSM III.

- Să rămânem puțin la veacul trecut. Kraepelin a ajuns profesor la Munchen, venind din Estonia, și a pus bazele sistemului nosologico-nosografic al psihiatriei care definește și sistematizează bolile acestei discipline medicale. În centrul acestora se aflau: schizofrenia – fosta demență precoce – și boala maniaco-depresivă. Ultima era cunoscută de 2000 de ani. Schizofrenia, chiar în forma ei delirant-paranoidă, părea o boală mai recentă.

- ▶ Kraepelin, acest patron al sistematicii psihiatrice moderne, avea profil de patrician. Către sfârșitul vieții a fost senator. Era un admirator al lui Bismark și al performanțelor științifice germane. Cu el, psihiatria nebunilor din azile și-a atins apogeul.

- Jaspers, de la Heidelberg, avea talente speculative, ajungând cu timpul unul dintre principalii filosofi existențialiști ai veacului. A studiat medicina, dar nu a practicat decât puțin, fiind bolnăvicios. În 1913 – anul viitor se vor împlini 100 de ani – a publicat și celebra carte „Psihopatologia generală”, care a ghidat gândirea psihopatologică a sec. XX.

- ▶ Jaspers era reprezentantul unei noi generații, care se interesa acum nu doar de nebunii închiși în azile, ci și de bolnavii mentali din cabinetele particulare sau pe care-i întâlnea în viața de zi cu zi.
- ▶ Apare astfel întrebarea:
„În ce relație e tulburarea psihică, boala mentală a spitalelor, dar și toate simptomele și etichetările de excentricitate sau aberație psihică din afara spitalelor, cu trăirile umane firești?”
- ▶ Jaspers a răspuns că această legătură e naturală; și deseori vizibilă.

- ▶ Există astfel o gelozie normală, justificată, potențială în toți oamenii. Și care se actualizează atunci când sunt motive serioase. Dar există și o gelozie absurdă, nemotivată prin nimic, rigidă și impenetrabilă la argumente, cu un scenariu fantastic – delirantă. La fel se poate comenta suspiciunea sau sentimentul că ești în centrul atenției altora. Există un punct de ruptură, de la care se trece într-un domeniu al incomprehensibilului. Tristețea de tipul doliului firesc poate, în unele cazuri patologice, apărea din senin și domina persoana, cu idei absurde de vinovăție.

- ▶ Desigur, în marginea acestei interpretări a apărut și problema:
„De ce e omul trist dacă pierde pe cineva drag? De ce e el gelos dacă partenerul îl înșeală? De ce se teme el, dacă înțelege că ceilalți îl amenință?”
- ▶ Răspunsul care se putea da pe atunci la aceste întrebări era: deoarece așa e natura umană.
- ▶ Oricum, dinspre trăirile umane normale și comprehensibile, trecerea spre formele patologice de trăire psihică se produce printr-un salt, printr-un ”proces psihopatologic”. Dar pe teritoriul de incomprehensibilitate al acesteia, al nebuniei deci, mult timp se reflectă zona de normalitate din care s-a alunecat, din care delirul sau starea afectivă aberantă a derivat. Mai rămâne însă și un teritoriu al incomprehensibilității absolute. De ex. atunci când ești convins că alții îți citesc gândurile sau te dirijează de la distanță.

- ▶ Înțelegerea medical - psihiatrică a nebuniei, așa cum s-a realizat ea în sec. XIX și XX, așa cum a sistematizat-o Kraepelin și a analizat-o Jaspers, a început să se schimbe după cel de-al doilea Război Mondial.

- ▶ În lume s-a impus viziunea empirico-pragmatică anglo-saxonă, în varianta propagată de liberalismul american. Democrația, cu virtuțile și excesele ei, a condus în anii 60 – în vremea hippy-lor – la o mișcare „antipsihiatrică”. Aceasta se datora neclarității definiției bolilor psihiatriei – dominată pe atunci în SUA de psihanaliză; precum și temerii de abuzuri și stigmatizare.

- ▶ Psihiatria americană și-a revenit cu greu din aceasta situație, în deceniul al 7-lea al secolului trecut, făcând o serie de compromisuri pentru a se supune rigorilor științei, care gira validitatea celorlalte discipline medicale. Așa s-a născut sistemul DSM III.

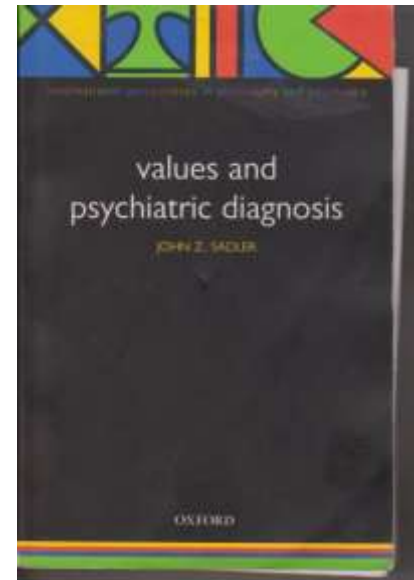
- ▶ Acum foarte puțină lume își mai pune problema „dimensiunii antropologice a psihiatriei”. Preocupările s-au concentrat pe definiții cât mai clare și operaționale ale unor categorii maladive ce pot fi identificate oriunde și oricând de un specialist, pe baza unei liste oficiale, în vederea studierii acestor boli și a descoperirii disfuncțiilor cerebrale ce le stau la bază. Modelul biomedical a ajuns în prim plan. Iar studierea disfuncțiilor cerebrale a părut soluția optimă pentru clarificarea nebuniei.

- ▶ O civilizație democratică, cum e cea a occidentului, nu refuză dezbaterile și comentariile, în agora pieții ideatice. Așa s-a petrecut și cu DSM III.
- ▶ Menționăm în mod special o carte ce a apărut în 2005 la Ed. Oxford University Press, într-o colecție nu de mult înființată.

„International Perspectives in Philosophy and Psychiatry

John Z. Sadler

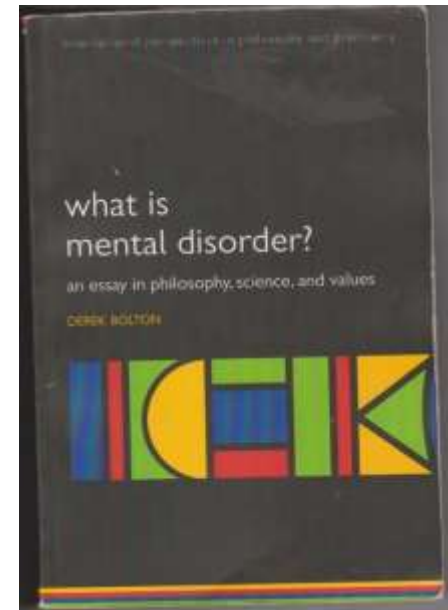
Values and psychiatric diagnosis

- ▶ Autorul susține, în acord cu filosoful Fulford că, alături de o „medicină bazată pe evidențe”, e necesară și o „medicină bazată pe valori”. Și el comentează faptul că sistemul DSM III promovează de fapt, fără să o spună explicit, valorile specifice culturii americane: empirismul, individualismul, pragmatismul, naturalismul, hiponarativitatea, tradiționalismul. Se ridică astfel problema: cum poate fi folosit acest sistem de circumscriere și diagnosticare a tulburărilor psihice în culturi care optează pentru alte valori bazale?

- ▶ În aceeași Editură și colecție a apărut în 2008 cartea lui Derek Bolton

“What is Mental Disorder?”

- ▶ O invocăm pentru a deschide ultima parte a expunerii, o discuție care se referă la doctrinele ce au apărut în marginea DSM III. Căci, vorba lui Hegel, există o viclenie a rațiunii: ceea ce scoți afară pe ușă, se întoarce pe fereastră. Așa s-a întâmplat și cu DSM III, care s-a vrut „ateoretic în ceea ce privește etiopatogenia”, promovând de fapt un model bio-medical bazat pe cognitivismul neuroștiințelor. De fapt, acest DSM III „ateoretic” a stimulat dezvoltarea unor doctrine etiopatogenice extrem de interesante. Iar Bolton face referință la ele. Și mai ales la perspectiva evoluționistă, promovată în aria definirii tulburării mentale în ultimul deceniu de către americanul Wackefield.

- ▶ Pentru a ajunge la evoluționism, suntem însă obligați să menționăm, în trecere, doctrina vulnerabilitate-stres și pe cea developmentală.

- ▶ În 1980, anul în care apare DSM III, se publică și un articol al lui Zubin și Spring, privitor la „vulnerabilitatea în schizofrenie”.
- ▶ Faptul că nu totdeauna putem observa și înțelege o legătură cauzală între un eveniment stresant și apariția reactivă a unei stări psihopatologice, nu înseamnă că astfel de corelații nu există. Sunt persoane rezistente, puțin vulnerabile, care rezistă la psihotraume foarte puternice. Si persoane vulnerabile, pe care le decompensează stresori minori, aparent banali. Sau stresori indirecti, cum ar fi creșterea solicitărilor. Cineva poate face o depresie imediat ce a obținut o avansare pentru care s-a străduit mult. Si aceasta, deoarece noile responsabilități, noul program de muncă, noua rețea socială căreia trebuie să îi facă față, îl solicită excesiv. Si scot la iveală vulnerabilități latente, ce erau bine ascunse, compensate.

- ▶ Vulnerabilitățile pot fi parțial genetice. Pe de altă parte, ele se pot aduna în timp, de-a lungul ontogenezei, prin psihotraume cumulate, prin solicitări zilnice excesive, prin lipsa de odihnă, relaxare, satisfacții. Și apoi, vulnerabilitatea la tulburări psihice poate crește dacă scade rețeaua de suport social, grupul de oameni apropiați care te susțin pragmatic și afectiv. Singur, ești doborât mai ușor de solicitări pe care le-ai depăși dacă ai avea pe cineva în preajmă, care să te sprijine și să te îndrume cum să faci față stresorilor.

- ▶ O astfel de abordare, care te invită să folosești lupa în analiza vieții unei persoane ce ajunge caz psihiatric, atrage atenția asupra cursului vieții, a biografiei, a aspectelor developmentale, de la concepție și perioada de gestație, până la naștere; și până ajungi la vârsta adultă, la bătrânețe.

- ▶ Privind astfel, se pot constata o serie de manifestări normale sau ușor exagerate, care cu timpul, treptat, pot ajunge fenomene clinice. De ex. ritualurile copiilor înainte de culcare; sau la plecarea de a acasă. În genere, oamenii sunt predispuși să facă gesturi simbolice de asigurare, când îi așteaptă ceva necunoscut, posibil periculos. Așa e și cu preocupările obsesive ale părinților când așteaptă un prim copil. Câte griji nu-și fac? Zi și noapte, se gândesc să nu i se întâmple ceva rău, să nu greșească cu ceva în îngrijirea lui. Și totuși, nimeni nu etichetează aceste stări ca anxios obsesive. Sau cele de preocupare și îngrijorare pe care le trăiești atunci când copilul tău dă un examen important!? Trecerea de la acestea la manifestări anxioase sau obsesive e, desigur, treptată.

- ▶ Ce să spunem apoi despre copilul care manifestă un atașament crescut față de mamă! Când aceasta pleacă, el plânge. Apoi, când e mai mare, petrece majoritatea timpului acasă, unde sunt și părinții, în mediul și spațiul familial. Anxietatea de separare se manifestă când copilul trebuie să meargă la școală; sau într-o tabără. Iar mai târziu, în anumite împrejurări, el poate dezvolta o agorafobie.

- ▶ Agorafobia ne trimite spre cea de-a treia – și cea mai importantă – doctrină ce s-a dezvoltat în ultimii ani, cea evoluționistă. Căci psihicul omului are multe lucruri comune cu psihismul animal.
- ▶ Animalele ce trăiesc în familii, pe lângă câte un cuib, pleacă în explorare pentru hrană de exemplu. Activitatea de investigare psihomotorie a teritoriului e un model comportamental – un „modul” psiho-comportamental – înnăscut și esențial. Îl are și copilul uman. Iar declanșarea sa exagerată, ieșită de sub control, se poate manifesta ca o instabilitate psihomotorie perturbatoare, denumită în prezent sindromul ADHD.

- ▶ Dacă puiul de animal se îndepărtează prea mult de cuib, de părinți, de teritoriul delimitat de aceștia, ambianța necunoscută declanșează un mod spontan o stare de alertă generală, pentru a decela orice semn care ar putea anunța un pericol. Privirea e investigatorie, urechile ciulite, mirosul acordat, mușchii în tensiune, inima bate mai repede, respirația e mai deasă. Iar dacă pericolul apare, se instalează spaima și fuga.

- ▶ Acest model al investigației în alertă anxioasă îl are în structura sa psiho-cerebrală și omul, pentru a-l declanșa și utiliza când ajunge în contexte necunoscute și periculoase. Dacă acest model de manifestare se declanșează spontan - și nu cu valențele sale de sistem adaptativ în raport cu situații speciale – se vorbește despre o stare de anxietate generalizată, pe care o contabilizează psihopatologia. Dacă spaima apare fără motiv, avem un atac de panică. Dacă totul se produce departe de casă, într-un autobuz aglomerat ce te duce spre piață, vorbim de agorafobie.

- ▶ Multe fenomene psihice normale și patologice le împărtășește omul cu animalele, cel puțin până la un punct. Așa e atașamentul față de mamă, afilierea față de un grupul celor apropiați, relaționarea cu alții după modelul autoritate/sumisiune, oscilația între somn și veghe.

- Sunt însă și comportamente pe care le împărtășește doar parțial cu biologia. Astfel, unele animale hibernează iarna, când sunt resurse puține, stând retrase, inactive, inhibate, bradipsihice. Iar în perioadele de rut sunt dezinhibate instinctiv, ca și combativitate și sexualitate, confruntându-se și acuplându-se. Ceva din aceste comportamente se întâlnește și la om, în starea depresivă pe de-o parte, în cea maniacală pe de alta. Dar depresia și mania omului sunt mult mai complexe.

- ▶ Pentru depresie, s-au căutat și s-au argumentat și alte modele comportamentale ce se regăsesc la animale. Astfel ar fi retragerea după o înfrângere, pentru refacerea forțelor. Sau supunerea în fața agresorului, inclusiv mimetismul morții. Agresorii evită cadavrele; și-i lasă deseori în pace pe cei nemișcați, nehrănindu-se cu indivizi bolnavi.
- ▶ Din alt punct de vedere, se poate susține că depresia umană își are ca model doliul. Aici intervine, desigur, diferența ce rezultă din complexitatea atașamentului uman, care se bazează pe „introjectarea”, pe „asimilarea” în propriul psihism a figurii materne protectoare. Dacă ai pierdut pe cineva drag, ai pierdut ceva din tine însuși. Iar perioada de refacere, de cicatrizare, e, desigur, mult mai lungă și mai complexă.

- ▶ Dar stările umane maniacale? Până la un punct, ele pot fi considerate echivalente cu ce se petrece în rut: dezinhibiție sexuală și combativitate crescută. Dar complexitatea lor ne trimite la ceva mai uman, de exemplu la veselia sărbătorilor pe care le prilejuiește cultura.
- ▶ Cu aceasta intrăm în aria psihologiei și psihopatologiei evoluționiste.

- ▶ Se consideră că, în cursul a cel puțin 1.000.000 de ani cât a durat antropogeneza, omul în devenire ce trăia în savana africană și-a selecționat evolutiv ca instrumente adaptative o serie de modele comportamentale ce s-au transmis genetic sub forma de „module psihice adaptative”, structuri funcționale incluse în creier.

- Să revenim însă la stările maniacale. În raport cu cei aproximativ 1.000.000 de ani ai antropogenezei și cu cei 150.000 de ani de când se consideră că omul a dobândit limbajul articulat, nu putem să nu punem la socoteală și mai scurta perioadă de 10.000 de ani de când el a devenit sedentar, a dezvoltat agricultura, scrisul și cultura în general. În această perioadă, referința la zei, la ființele transcendente protectoare, s-a dezvoltat prin practici elaborate de invocare a sacrului. Iar odată cu acestea au apărut sărbătorile.

- ▶ Sărbătorile au două faze. Cea inițială, de purificare și invocare a zeului prin rugăciuni și penitențe. Iar după ceremonialul ce realizează teofania se dezlănțuie cea de-a doua fază, a exuberanței dezinhibate.
- ▶ Cum e omul în cursul acestor sărbători? El e vesel, bine dispus, sociabil, volubil, lipsit de reticențe, logoreic, cântă și dansează, e dezinhibat, curajos, uneori hipersexual, licențios, necontrolat.
- ▶ Ce-i mai lipsește oare ca să diagnosticăm o stare hipomaniacală?

- Putem considera modelul comportamental ce stă la baza stării maniacale ca derivând dintr-un modul psihic adaptativ al dispoziției expansive, energice, prosociale. O asemenea dispoziție e necesară și utilă, dacă e folosită adecvat, pentru a câștiga o confruntare, pentru a te bucura de un succes, pentru a participa efectiv la o sărbătoare colectivă. În varianta sa sărbătorească și potențată de alcool, modulul expansiv-energetic-prosocial se poate independentiza și trece în prim plan. Dacă e puțin intens, o astfel de dispoziție ne ajută să obținem performanțe mai bune.

- ▶ Dacă modulul dispozițional în discuție se dezimplică mai tare și pune stăpânire pe noi, făcându-ne subordonații săi, manifestându-se ca atare în orice împrejurare, decontextualizându-se, făcându-ne să cântăm și să dansăm goi pe stradă, el iese din regimul său de organ util organismului psihic.
- ▶ Și ne trimite la Socola.
- ▶ La fel s-ar putea comenta anxietatea generalizată ce iese din poziția sa de semnalizare a pericolului sau suspiciunea care-și pierde funcția firească de a testa un posibil partener de afaceri.

- ▶ Tulburarea mentală derivă din noi, printr-un minus, printr-un deficit care lasă să răzbată la suprafață instrumentele noastre psihice cu care operăm zilnic.
- ▶ Diavolul sau zeul din noi iese de sub controlul echilibrului și armoniei integrative. Pulsunile și haosul nu mai stau la locul lor.
- ▶ Cădem pradă unui deficit dezordonat, simplificator, dezadaptativ.

Ce e tulburarea mentală?

- ▶ Ea poate fi interpretată și ca un experiment natural ce se petrece cu oamenii, dezvăluind infrastructura psihismului lor conștient, componentele, organele, geno-memele din care acesta e constituit.
- ▶ În unele cazuri, anumite funcții nu se dezvoltă corespunzător, ca în deficiența mentală și autism. Vedem astfel ce ar lipsi pentru ca întregul să fie echilibrat și funcțional: o anumită capacitate operațională metacognitivă, o anumită funcție empatică și a coerenței centrale în percepție și execuție etc.

- ▶ În majoritatea cazurilor asistăm însă la un alt fenomen: o anumită structură funcțională adaptativă – un modul psiho - antropologic – se dezimplică din articularea sa firească la ambianță; și, sub forma anxietății, depresiei, stării maniacale, a îndoielii obsesive sau a convingerilor aberante – ca să luăm un exemplu, apare în prim plan în mod rigid, simplificat, decontextualizat, acoperind existența persoanei. Orice disponibilitate de rapoarte contextuale e anulată, existența se reduce, e dominată de aceste trăiri, care nu sunt la locul lor; și în loc să fie instrumentele care servesc individul pentru adaptare și creație, devin tirani ce-l rup de viața comunitară, de funcționarea în roluri, de împlinire, bucurii, adâncindu-l în suferință și pericol.

- ▶ Ce determină acest deficit al unei funcții adaptative normale, al unui organ ca oricare altele?
- ▶ Acest lucru trebuie să-l lămurească știința medicală a psihiatriei pentru a realiza o bună prevenire și un tratament adecvat.

- ▶ „Ce e tulburarea mentală?”. Răspunsul nu mai poate fi acum: „o boală a creierului, ca toate celelalte boli”.
- ▶ Tulburarea mentală dezvăluie infrastructura psihismului uman, a „antroposului”, la celălalt pol, deficitar în raport cu zona de anormalitate a creației, așa cum gândeau Platon și romanticii. La fel cum Organonul lui Aristotel ne relevă infrastructura categorială și logică a gândirii și vorbirii firești, a științei, poeziei și artei, la fel o știință aprofundată a psihopatologiei poate ajuta la descifrarea structurii antroposului.

- ▶ Să nu uităm deci de valoarea antropologico-culturală a întrebării „Ce e tulburarea mentală?”

Vă mulțumesc pentru atenție!

Materialul acestui curs se găsește pe site-ul demoimageright.ro/lazarescu

Tehnoredactarea cursului: Vlăduț Marinela